

VERES PÁLNÉ ÉS A MAGYAR TÁRSADALOM EVOLUCIÓJA.*

Mélyen t. Hallgatóim!

A nagy embereket arról ismerni meg, hogy koruk szükségletét átértve, annak megvalósításáért törhetetlen akaraterővel küzdenek s eszményeiket maradandó alkotásokban megtestesítve hagyják az utódokra.

Ily értelemben volt a múlt század legnagyobb magyar asszonya Veress Pálné; a kor szükséglete, melyet ő átértett: a nemzeti nőnevelés; eszménye: a nő erkölcsi felszabadtítása; maradandó alkotása: a Nőképző Egyesület.

Ezt az órát szenteljük az ő emlékének. Idézzük fel az ő nemes alakját. Próbáljuk megérteni törekvéseit. Vizsgáljuk, mekkora része volt neki a magyar társadalom múlt századbeli evolúciójában. Hogy mi, a mai hanyatló, léha kor kishitű gyermekei, az ő példájából merítsünk erőt az eszményi törekvésre és saját korunk feladatainak teljesítésére.

I.

Veres Pálné típusa volt a magyar úrinőnek, úgy amint az a századok folyamán kialakult. Annak a magyar úrinőnek, aki mindig osztozott férje törekvéseiben; aki hadba ment vagy rablásra jutott férje helyett erős kézzel kormányozta annak jószágait s gondviselője volt a keze alatt élő jobbágysereknek; ki nem merült el soha egészen saját kicsinyes érdekei szűk körébe, hanem mindig érdeklődött a közélet iránt s hazájáért, ha kellett, áldozni is tudott. Szóval, erős lelkű, tiszta erkölcsű, okos, gyöngéd, hűséges és mélyen vallásos magyar asszony volt ő, a Lorántffy Zsuzsánnak, a Zrinyi Ilonák fajtájából való. Csakhogy

* A M. P. T. f. é. márciusi ülésén tartott előadás.

sorsa őt a XIX. századba helyezte, mely a tudomány százada volt; ő tehát a művelődésnek, a nők szellemi kiképzésének lett törhetetlen akarató, lánglelkű apostola. Palágyi M.¹ szép szavával élve, Magyarországon a női öntudatnak ő volt első képviselője; tegyük hozzá: a dolgozó nőnek a magyar társadalomban ő szerzett polgárjogot; ezzel a demokratikus felfogást bevitte oda is, ahol az addig nem volt meg — a nők körébe.

Ez által kora társadalmának átalakításában neki nagy része volt. Hogy jelentőségét megérthessük, vessünk egy pillantást a múlt századelő viszonyaira. Nos, e viszonyokat mi sem jellemzi jobban, mint az alábbi párbeszéd József nádor második neje, Hermina főhercegnő s néhány előkelő magyar hölgy között.

«Van-e árvaház, hol lánykákat képeznek? — Nincs.

— Hát elhagyottak menháza? — Nincs.

— Hát vakok intézete? — Nincs.

— Asszonyi egyesület? — Nincs.

— Hát olyan iskola, a hol előkelő leánykák magasabb ki képezésben részesülnek? — Nincs».

A kérdéseket mindig növekedő bámulattal a palatinusné tette, a «nincseket» meg egyre lassúbb hangon és pironkodva Beniczky Pálné Sturmann Karolina mondta, korának egyik klaszszikus műveltségű asszonya, aki maga is érezte, mennyire hátra van hazánk a kulturális és filantrop intézményekben. — Hermina főhercegnő a lelkes magyar nőkkel csakhamar megalapította aztán az Első Budai Asszony-Egyesületet.² Ez a klaszszikus műveltségű asszony Veres Pálné édes anyja volt, ki nem sejtette, hogy a magyar női társadalmat elmaradottságából az ő leánya fogja kiemelni.

A tespedő Magyarország a társadalmi kötelességek öntudátára még nem ébredt; a lelkiismeret ébredését csak a váci siketnémák-intézete³ jelezte. Az alvó lelkiismeretet az idegenből ide szakadt főhercegnő szava rázta fel s az áldott lelkű Mária Dorottya, József nádor harmadik neje, tartotta ébren. 1827-ben megalakult a vakok intézete; majd az árvaházak⁴ s szeretet-

¹ Lásd *Veres Pálné élete és működése*, 3. lap.

² Lásd: V. P. ÉL. és Műk. 14. lap; idézet az *Ottón* c. folyóiratból.

³ Alapítója jólétszi Chászár András, szintén gömörmezei ember volt.

⁴ 3 r. kath. árvaházat voltaképp már Mária Terézia is alapított.

házak keletkeztek az árva és elhagyott gyermekek számára; 1828-ban Brunswick Terézia grófnő felállította az Angyalkertet, vagyis az első kisdédóvót. Csak «előkelőbb leánykák magasabb kiképzésére» való iskola nem keletkezett. A leányoktatás el volt hanyagolva. Az úri leánykákat jött-ment idegen mesterek és guvernantok tanították; vagy a sekély színvonalú s német tannyelvű zárdákba és bécsi vagy itthoni magánintézetekbe * adták őket, hol az idegen nyelvekben szereztek némi kis jártasságot; a kézimunkában, zenében, táncban egy kis ügyességet. Ha akadtak klasszikus műveltségű úri leányok, azokat többnyire klasszikus műveltségű édes apjuk nevelte. — A többség azonban idegen szellemben nevelődött; a német irodalom emlőiből táplálkozott, német regényt, német verset olvasott, német volt emlékkönyve s németül levelezett. A hazai irodalom, a hazai nyelv csak lassankint kezdett magának helyet szorítani az idegen mellett. A magyar nőnevelés mezeje parlagon volt. E parlag feltörése Veres Pálnéra várt.

II.

Farádi Veres Pálné született 1815-ben, a nógrádmegyei Láziban, Ősrégi nemesi családból származott, melyben a közügy szolgálata karddal, tollal és ésszel több százados hagyomány volt. Atyja, kit alig ismert, Beniczky Pál volt. Atyai ősei sorából kivált még Zsigmond korában Márton, a jeles katona; a XVII. században Vác kapitánya, Ferenc és Péter, a költő; majd II. Rákóczy Ferenc idejében a kiváló diplomata s a fejedelem titkára: Gáspár. Édes anyja pedig Sturmann Karolina volt, egyike a századeleje legműveltebb asszonyainak, ki a Brunswick Terézia s a Teleki Lászlóné válogatott baráti köréhez tartozott, örömet verselgetett s írogatta az akkor divatos talányokat, és Pestalozzi eszméinek hatása alatt maga taníttatta a béres-asszonyok gyermekeit írni, olvasni, számolni. Anyai nagyatya, Sturmann Márton, konziliárus, József nádor kedves embere, a gömöri nábob; de nem

* A debreceni Steinacker-féle s a miskolci leánynevelő-intézet csak a 40-es évek körül indult virágzásnak. Magasabb fokú és alapos műveltséget azonban azok sem adhattak. — A nőnevelés terén buzgólkodó nők — egy Karacs Teréz, egy gr. Teleki Blanka, egy Lövey Klára, később egy Zirzen Janka — hatása is aránylag kis körre szorult; és egymástól elszigetelten működven, egymást nem támogathatták. Az egész országra szóló tevékenységet maga Zirzen Janka is csak a kiegyezés után fejthetett ki, mikor Eötvös a tanítónőképzés szervezésével megbízta.

a benne rejlő őserőt bizarr ötletekben tékozló Kárpáthy János, hanem európai műveltségű, felvilágosodott, okos, józan ember, kora emberbaráti mozgalmainak egyik leglelkesebb támogatója. Közgazdasági téren pedig úttörő volt: ki Budán, hogy a szegény asszonyoknak s leányoknak keresetet szerezzen, firenzei szalmakalap-fonógyárat létesít, az ipart és kereskedelmet becsüli, és nem törődve kora előítéleteivel, nálunk elsőül alapít részvénytársaságot a gömöri hegyek dús vasércének bányászására, mely társaságban «akcionárius pedig lehet minden tisztességes ember . . . így izraelita felebarátaink is.» A gömöri dolyfös urak először bolondnak tartották érte; de mikor az első részvényeket maga a látogatóban jelenlevő József főherczeg jegyezte, beadták derekukat, a részvénytársaság megalakult és mihamar felvirágozott, csakúgy ontva a kincset. A büszke gömöri nábob a magyar virtust akkor mutatta meg, mikor a Koburgok intézősége a nála zálogban volt három Koháryfalut visszaváltva, az ő általa épített kastélyok, kertek és halas tavak fejében kártérítésül valami potomságot ajánlott. Sturmann a kárpótlást visszautasította; de mikor az intézőség Bécsből az átvételre megérkezett, az egykori paradicsom helyén romhalmazt, pusztaságot talált; a nábob maga romboltatott szét mindent, a mit maga alkotott. Az építkezés volt egyetlen szenvedélye, mely utóbb, négy szép fia elvesztével, valóságos mániává fejlődött; 52,000 holdas birtokát szebbnél-szebb kastélyokkal rakta meg. Hogy négy fiát eltemette, birtoka nagy részét szétosztotta, többnyire jótékony célra. Maga a pestmegyei Tó-Györkön telepedett meg; ott tette sírba feleségét s a 31-diki kolerában hirtelen elhalt két asszony-leányát; ezek egyike volt Beniczkyne, a Veres Pálné édes anyja. Ezután a 80 éves aggastyán leánya árváit magához vette; de búskomorságba esett, az emberektől elzárkózott és valóságos különcz lett; így élt 1844-ig, 94 éves korában bekövetkezett haláláig.

Édes anyja halálakor Beniczky Hermin 15 éves volt, egyik nővére valamivel idősebb, másik ifjabb. A három szép fiatal árva a tógyörki kastélyban a búskomor, agg nagypapa mellett szomorú fiatal-ságot élt. Nagyatyjuk tágas lakosztályukban magukra hagyta őket; ő maga a tornácon állt őrt, ridegen fogadva minden leánynézőt. További neveltetésükről, korukhoz illő szórakozásukról nem gondoskodott. A gazdag szellemű leányok, kik édes anyjuk életében kiváló emberek társaságához voltak szokva, parlagon maradtak; a gazdálkodás iránt is csak maguktól kezdtek érdeklődni s csak a gömöri atyafiak közt vidultak fel néha-néha.

Az anyátlanság bűját a fiatal leány fájva sínylette. Ez s az örömtelen, magányos fiatalság, komolyította meg idő előtt; anyátlansága és elhanyagolt neveltetése felett való fájdalma terelte gondola-

taít a nőnevelés kérdése felé s későbbi korszakolkotó eszméinek és munkásságának gyökérszálai ide nyúlnak vissza. Már ekkor felfogadta, hogy a fiatal leányoknak gondviselőjük lesz. S nyilván ez indította arra, hogy később saját leányát, egész annak férjhezmenetelig, soha egy perczre el nem hagyta; olyan helyre nem ment el, a hová kis leányát magával nem vihette.

Később került atyai nagynénje, Tihanyiné, a temesi grófné pesti házánál szelleméhez illő körbe. Nagynénje házánál az akkori társaság színe-java, megfordult; a közélet és irodalom kitűnőségei közül különösen Toldy Ferenc, Szontagh Gusztáv, Tóth Lőrinc, Schedius és Nendtvich Károly volt kedvelt társasága. Gróf Teleki Lászlónénál pedig annak két nagynevű fiával, Józseffel és Lászlóval barátkozott össze. Ily emberek társaságában kezdett kibontakozni szelleme.

1839-ben lett neje Farádi Veres Pálnak, egy tiszta jellemű, önzetlen, nagytudományú, igen művelt és mégis szerény férfinak, ki Nógrádnak sokáig főjegyzője, majd alispánja lett, és kivel mindvégig a legboldogabban élt. Nagy műveltségű és hazafias férje mellett érezte csak igazán saját neveltetése hiányait s azt, hogy magyar nő létére nem tud jól magyarul és németül gondolkozik. Ismeretei fogyatékoságát vasakarattal, magánszorgalom útján igyekezett pótolni. Polyton művelte magát, hogy kötelességeit hívebben, tökéletesebben tudja teljesíteni. Nem riadt vissza a komoly, tudományos művektől sem; így Humboldt Kosmosa, melyre figyelmét Madách hívta fel, egyik legkedvesebb olvasmánya lett.

Családi élete első 10—15 évét majdnem teljesen tűzhelyének s főként egyetlen leánya nevelésének szentelte. Vanyarci kastélyukban idilli életet éltek. Kis leánya mellé nem fogad idegen nevelőnőt, hanem maga neveli, a legnagyobb gonddal figyelve testi-lelki fejlődését; feljegyezve minden apró tapasztalatát s az apró feljegyzéseket tartalmazó lapocskát esténként a megyei székhelyről hazatérő férjének adva át. Maga tanította írni, olvasni és figyelmét a gyermek lelki életének egyetlen mozzanata el nem kerülte. Később is nem idegen guvernántot, hanem magyar nevelőt tart mellette — egy Győry Vilmost, egy Dalmady Győzöt — az órákon jelen van és tanul maga is. Nézeteit 1846-diki feljegyzései világítják meg: «A leány tanulja meg jó korán kedvét találni abban, hogy hozzátartozói iránt tiszta, csendes, jól rendezett munkásság által szeretetet mutasson; szíveség, gondoskodás, okosság által kívánságait megelőzze, örömeikért éljen. A házbeliek életét könnyítse, akadályait elhárítsa. Ehhez magas önmehtagadás szükséges, a mihez pedig a vallásos nevelés vezet legbiztosabban.» Még jellemzőbb reá nézve a következő pár sor: «Nem a tehetségek, óh nem! a mély kedély és vallásosság teszik a nő

valódi értékét. Rendeljen a Mindenható neki bármi sorsot . . . az élet minden végzetét el bírja majd viselni anélkül, hogy kétségbe esnék; sőt lelke derűjét is meg tudja majd őrizni;» és tovább: «Adjon nekem a Mindenható erőt, hogy őt jól nevelhessem» — e «szent hivatásra» gyűjti az ismeretet, ennek áldozza ideje javát. Mint egyetlen gyermeket, óvni akarja az elkényeztetéstől, ezért erőt véve magán, szigorú iránta; így megköveteli, hogy mindig kézimunka legyen kezében, mert akkor «a kis leányok illedelmesebben viselkednek; holott unalomból tömérdek nevelteletlenséget követnek el.» Azonban nem csupán értelmét, jellemét fejleszti gyermekének, hanem kedélyét is; annak kis testvére, játszótársa nem lévén, ő maga válik kedvéért gyermekké; ő maga lett játszótársa, pajtása.

E végből ünnepelték meg gyöngéd figyelemmel, a családi emléke napokat, kivált a születésnapokat. Kis leányának maga szedte virág-ból kötött bokrétát és Zschokke «Stunden der Andacht»-jából olvasgatva, emlékeztek meg az elmúlt év eseményeiről. Még kedvesebb szokás fejlődött ki később leánya családjában, hol a kis unokák születése napján nedves homlokhalmot tele szurkáltak virággal s köztük annyi szál gyertya égett, a hány éves volt az ünnepelt. A virágos halom mellett a torta s az ajándékok. De egyéb is: egy laposka az édes anya feddéseivel és figyelmeztetéseivel az évközben felmerült hibákat és rossz szokásokat illetőleg. Persze, az ebéd is az ünnepelt kedvenc ételeiből állt. Sok rossz szokást sikerült így csirájában fojtani el. Sőt az egyik kis unoka saját születése napját azzal ünnepelte, hogy ő ajándékozta meg apró emlékekkel, titokban készített kis kézimunkáival, az egész háznépet. — Ép oly kedves, állandó szokás volt a vanyarci otthonban a vasárnapi házi isteni tisztelet, melyen mindig maga Veres Pálné olvasott fel valami lélekemelőt. Mély vallásossága és Istenbe vetett erős hite minden tettében, minden gondolatában nyilvánul; ezt igyekszik bele oltani gyermekébe is. Ez az eszményi benső viszony anya és leánya közt akkor sem szakadt meg, mikor azt 1861-ben Nyitrába adta férjhez, hol akkor a birtokosok abszintizmusa következtében semmi társasélet nem volt. A gyöngéd, művelt körhöz szokott fiatal asszony az ottani rideg viszonyokat nem bírta megszokni; férje kész volt érte szülőmegyéjét odahagyni s neje szüleihez közel, Vác-Hartyánban telepedtek meg.

Azonban nem csupán a leggondosabb anya volt ő, hanem igazi élettársa férjének, kinek minden törekvésében osztozott és kit finomítani igyekezett. Már fiatal-asszony korában is alig várta, hogy férje hazajöven, vele a megyében s az országban történeteket megbeszélje; élnék szelleme minden iránt érdeklődött. Hűséges támogatója volt férjének a társas életben is; a megye úri népét magyaros vendégszeretettel

fogadta, vendégeit figyelemmel halmozta el, s a házában gyülekező művelt körnek, szelleménél, kedvességénél fogva, mindig éltető lelke tudott lenni. Legjobban mégis a kiválóan eszes férfiak társaságát szerette, kiknek társaságában saját lelke is művelődött. Legszívesebben látott vendégei Szontagh Gusztáv és Madách voltak; ez utóbbinak a vanyarci ház lett igazi szellemi otthona, a hol eszméit s szelleme röptét megértették. Az életnek sarát is tisztán látó költő lelkét ez a nemes, tiszta asszony ihlette meg; Évjáának legnemesebb, eszményi vonásait róla vette, nagy műve kéziratát is neki adta oda legelőször elolvasni.

«S ha tettdús életed

Zajában elnémul az égi szó

E gyöngé nő tisztább lelkülete

Az érdek mocskától távolabb

Meghallja azt s szíverén keresztül

Költészetté fog és dallá szűrődni.

E két eszközzel álland oldaladnál

Balsors s szerencse közt mindegyaránt

Vigasztaló, mosolygó génus.»

(*Emb. Trag. Utolsó szín, az Úr szava.*)

Csöndes falusi magányában, később hosszab betegeskedése közben, így érlelődött lelke, így készült elő tudtán kívül a reá váró hivatásra. Annak tudatára egy véletlen ébresztette. Madách 1863-ban akadémiai székfoglalója, tárgyál a nőt választva, arról így nyilatkozott: «A nő korábban fejlődik, de teljes férfiúi érettségre sohasem jut; könnyebben felfog és tanul, de hiájával van a teremő génusnak. Dilettáns marad és soha a művészetet és tudományt előre nem viszi... Az erősebb férfi lelkében ép oly érzéseket kelt, mint az elhagyott gyermek, a hervadó virág, a megdermedt madár.» Ez a kicsinyló hang Madáchtól, akit becsült és nagyra tartott, szívébe nyilallott; fájt neki, hogy az a nőt nem tiszteli, csak szánja. Meg is írta ezt Madáchnak s azt tette hozzá, hogy, ha ez így is van, az nem a nő hibája, hanem a férfié, ki önzőn kiskorúságban tartotta. Így van-e igazán? — s ha így van, miért van? — és hogy kell rajta segíteni ezen tépelődött; ezzel kelt, ezzel feküdt. Ez adta meg az első lökést későbbi élete egész tevékenységének. Madách nem sejtette, hogy ama szavaival közvetve a magyar nő szellemi és erkölcsi felszabadítását indította meg.

Figyelmesebben nézett körül az életben és ott, sajnos, Madách szavainak igazolását találta. Az abszolutizmus a társadalmi erőket elnyomta. A passzív ellentállás a társadalmi tevékenységnek nem kedvezett. Az ifjúság tettvágya mindössze apróbb tüntetésekben nyil-

vánult; a nők még mindig idegen nevelőnők kezén, vagy léha magánintézetekben nevelődnek; a közpályákról leszorult, tétlenségre kárhoztatott fiatalság, főként vidéken, sivar mulatozásba merül. A középosztály későbbi pusztulásának itt vetődnek el csirái. Veres Pálné e viszonyokba belenyugodni nem tud. Megérlelődik benne az a meggyőződés, hogy ezen segíteni kell. Anyákat kell nevelni, hogy a társadalom erkölcsileg emelkedjék. Szóvá kell tenni a nőkérdést; de tapintatosan, nem riasztva meg hirtelen túlkövetelésekkel a maradiákat.

Jókai a szerkesztésében megjelenő «Hon» hasábjait megnyitotta e törekvések előtt. 1865-ben ott jelent meg Veres Pálné felhívása a magyar nőkhez, melyben «az elszórt erők egyesítésére» buzdítja őket. A felhívás csak imitt-amott kelt visszhangot. Ő nem lankad. 1867-ben erőiesen megindítja a mozgalmat.¹ A házas, otthonát szerető, családjának élő nő családjává fogadja az egész női nemet; szembeszáll az előítéllettel, kilép a nyilvánosság elé, megkezdí az izgatást, utazik, levelez, röpiratot ír, míg a Nőképző Egyesület 1868-ban meg nem alakul. Nem riad vissza a nehézségektől; pedig volt gát útjában elég; legnagyobb maga a nők elmaradottsága s a bennük is meggyökerezett előítélet: mindenki látja, hogy a keresetre utalt nők száma nőttön-nő, de a munka jogát senki sem meri számukra követelni. Veres Pálné röpiratban fejti ki, hogy a «tanítás, kereskedelem, sokféle ipar, a magánpénzügyi vállalatok, a posta, a távirás, a gyógyszerészet, a gyermekek és nők orvoslása» mind nőnek való foglalkozás; tehát az azóta megvalósult, de akkor még álomnak is merész program minden pontja már ekkor tisztán állott előtte. Fáradhatatlan buzdítás, izgatás útján 9000 aláírást gyűjt össze az országgyűléshez *minta női iskola* felállítása iránt benyújtandó kérvényre. Az eszme új és sokakat megdöbbent; de a kérvényt Deák Ferenc teszi le a Ház asztalára és éljenzéssel fogadják. Jellemző a kor felfogására Eötvös² válasza, melyet a küldöttségnek adott: «Inkább a béresasszony tanuljon kötni, mintsem az úri asszony tudományos képzésben részesüljön.» Ballagi Mór pedig gúnyolódva jegyezte meg: «Kanállal akarják kimerni a tengert?» Veres Pálnét sem a rideg visszautasítás, sem a gúny nem csüggeszti. «Ha nyáron elfáradva, az útas egy terebélyes fa alatt

¹ Az 1867-ben egybehívott első értekezleten tartott elnöki megnyitóban (lásd a 334. lapon) fejtette ki eszméit, gondolkozására jellemző módon. Majd a 339. lapon közölt buzdító szózatban fejtegette azokat tovább. Ez a hang női ajakról új volt a magyar közéletben. A férfias logika s a nőies melegség nem tévesztette el hatását.

² Pedig Eötvös akkor már Zirzen Jankával tárgyalt a tanítónők képzés szervezéséről.

pihenőt talál, jut-e eszébe, milyen kis magból nőtt e fa?» — ezzel felelt a támadásokra. Mennyi ellenkezéssel, gúnnyal, kishitűséggel találkozott vállalkozása, ma már elképzelni is alig tudjuk. Legjobb barátai elfordulnak tőle. A beláttóbbak a kudarcotól féltik.* Lankadatlanul agitál tovább. Gyűjti a Nőképző Egyesület tőkáját; összeköttetéseit felhasználva, bált, műkedvelői előadást, karácsonyi vásárt rendez Pesten és a vidéken.

Istenbe veti hitét; mikor 1868. az első gyűlést összehívja, ezt írja naplójába: «A gyűlésen egy nagy minta-nevelőintézet felállítását fogom javaslatba hozni. Ezen terv kivitele nagy munkát és fáradságot fog igényelni. Azt is tudom, hogy ennek kiviteléhez erőm gyenge. De a tapasztalat arra tanított, hogy az önzetlen, szeretetteljes, önfeláldozó törekvést a Mindenható csodálatos módon sikerhez vezet. Én tehát Istenbe vetem teljes bizalmamat és dolgozni fogok a nagy mű megkezdésén.» És állta szavát. Mikor az állam a minta-iskola felállításával késik, a 200 tagú Nőképzőegylet megalapítja iskoláját s 1869. okt. 17-én meg is nyitják egy magasabb osztállyal s 14 növendékkel, kik közül — a viszonyokra jellemző — évközben hét kimaradt.

Ettől fogva élete az intézetével egybeforrt. Éjjel-nappali gondja annak felvirágoztatása lett. A magasabb tanfolyamba, mely egyuttal tanítónőképző is, úri leányokat toboroz, kik az oklevelet nem kenyérkereset végett, csupán nemes becsvágyból szerzik meg. Az intézethez igyekeznek a Pesten található legjobb tanerőket megnyerni. Azokkal tankönyvet írat (így Baráth Ferenczel Aesthetikáját.) Az internátusi igazgatónőt s a nevelőnőket maga oktatja a vezetés elveire: «Nem mechanikailag dresszírozott nőkre van szükség; fő az *ethikai alap*, a *jellemképzés és a vallásosság*.» — Már akkor a gimnaziális képzés lebeg előtte; de ennek ideje még nem érkezett el. Hanem Molnár Aladárt a felsőbb leányiskolák felállítására ő inspirálta; 1877-ben felsőbb leányiskolája még csak a Nőképző Egyesületnek volt. Ám, ha a Nőképző Egyesület volt is szemefénye, figyelmét a nők egyetlen kulturális szükséglete sem kerülte ki. Már akkor megjósolta a tanítónőképzők túltermelését s a helyett gondoskodni akart magyar nevelőnők képzéséről, hogy a külföldi nevelőnők feleslegessé váljanak; Trefort tényleg az ő tanácsa nyomán állította fel 1885-ben a nevelőnői tanfolyamot.

Az életről való felfogásában igazi nő volt: a nő legszebb hivatásának a családi kör boldogítását tartotta. De az volt meggyőződése, hogy a művelt nő családját jobban tudja boldogítani, mert vonzóereje nem szűnik meg ifjúságával, belső szépsége bearanyozza

* Csak férje az, a ki soha egy percig sem ellenzi törekvéseit, aki a nagy cél érdekében minden áldozatot igazoltatnak lát.

külső megjelenését is és összhangot tud teremteni házában. Ezért osztorozta az üres fecsegést, s a léha tetszelgést. A helyett az önművelést ajánlja, főként az anyáknak, még pedig nem csupán a tudományos képzést, hanem az erkölcsi emelkedettségre való törekvést is. Mert azt tartja, hogy a nevelőt a művelt anya ellenőrizheti legjobban; s a fiúgyermeknek is az otthon a legvalódibb iskolája. De hogy neveljen, aki maga is neveletlen? És itt szembeszállt kora előítéletével, fennen hirdetve, hogy a nő érdeke a férfi érdeke is; mert jól lehet az ország törvényét a férfi alkotja, az ország erkölcsét a nő; és a milyen a nő, olyan a család és a milyen a család olyan a társadalom. Az önképzést sürgeti tehát, melynek jótékony hatását magán tapasztalta. Noha híres jó gazdasszony, özvegyiségre jutván, jó gazda is volt s férjével eszményien boldog házasságot élt, mindig talált időt arra, hogy magát tovább művelje.

A népszerű tudományos felolvasások tartására az impulzust ő adta meg s azoknak családotul mindvégig hűséges látogatója maradt. Az irodalmi társaságok gyűléseinek is ő volt első nőlátogatója s azok látogatását ő tette szokássá. Saját szalonjában is rendezett irodalmi estélyeket. Sőt késő öregségében művelt nők számára maga is írt lélektant.

Azonban nem csupán a nők magasabb műveltségét igyekezett emelni, hanem a nők ipari képzését is sürgette, követelvén, hogy az ipariskolákat a nők előtt is megnyissák; s általában minden alkalmat megragadott, hogy a nők munkakörének kiszélesítését elősegítse; mert sajnálta azokat kiknek magányos élet jutott osztályrészül s követelte részükre, hogy az egyedül álló nő tudjon a maga lábán is megállni s ne éljen üres életet és ne szoruljon másra. A nők bevonása a társadalmi munkába — ezt az igen modern eszmét nálunk ő pendítette meg először. Az 1873-iki rettenetes kolera után, mikor a koleraárvák országos segélyezésének terve fölmerült, a megyében a segély kiosztását ő, az alispánné szervezte, sőt a képviselőházhoz a segélykiosztás országos szervezetének tervét nyújtotta be a nőegyletek bevonásával. — Még erősebben kidomborodik ez az eszme az 1874-ben kifejtett másik tervében, melyben a hazai iparvédőegyletet a vidéki nőegyletek részvételével akarta megvalósítani. Ime az összes nőegyletek országos szervezésének első embryoja.

De nemcsak szervezőképességét, hanem tiszta látását is jellemzik akkori buzdító szavai a társadalomhoz, melyben a magyar hölgyeket egyszerű öltözködésre inti. «A főváros rohamosan épül és szépi — négy színház, vígadó — nem sokára lesz feltűnően öltözködő magyar *demi-monde* is.»* — »Ne engedjük vagyonunkat léhán kül-

* Sajnos, azóta megvan ez is.

földre vándorolni — így inti nőtársait — ne járjunk úgy, mint a vad népek, kiket egy pár üveggyönggyel az aranytól fosztottak meg, mellyel a természet megajándékozta őket.» És nő létére már akkor, 1877-ben, a statisztikára utal, mely szerint az ország évente 131 millió forintot költ külföldről behozott selyemre, illuzióra, csipkére és pamut-árúkra; ezzel szemben a honi ipar védelmét javasolja. Sajnos, hajlott korában — 65 éves volt már ekkor — két úrnak nem szolgálhatott; gondoskodásával a Nőképző Egyletet ölelte körül; a védőegylet elnökségét el nem vállalhatta; így az egész mozgalom megfeneklett.

A Nőképző Egyesület maradt mindvégig szemefénye; annak halála napjáig élén állt; utolsó lehelletéig annak felvirágoztatásán fáradozott. Az egyesület autonómiáját féltékenyen őrizte az állami beavatkozástól; ezért késlekedett a nyilvánossági jog kérelmezésével a felsőbb osztályok részére. A 80 éves matróna még halála órájában is maga köré gyűjtötte az intézet nevelő-személyzetét s egyenkint hagyakozott a követendő nevelői eljárást illetőleg, főként a tudományos képzés ellensúlyozására, a háziasságra való nevelést kötvén munkatársainak lelkekre. Munkástársait — kik közt kezdettől fogva első helyen áll gróf Teleki Sándorné — lelkesíteni tudta eszményeiért; ennek köszönhető, hogy az általa alapított intézmény ma is virágzik; sőt az általa kijelölt szellemben fejlődik tovább. Legújabb három hajtása: a leánygimnázium, a főzőiskola s a Wlassics-kollégium, voltaképp az ő ábrándjainak megvalósításai. Noha azok megvalósulását t. i. a nők egyetemre bocsátását már nem érte meg, mert akkor hűnyta örökálomra szemét, 1895. szeptember 28-án.

★

Áttekintettük e nemes életet főbb vonásaiban. Összegezzük annak eredményeit s hatását kora társadalmára.

Oly korban, midőn nálunk még a nők tudományos képzése teljesen el volt hanyagolva, átalakítja a közfelfogást, beoltja a köztudatba a nő alapos képzésének szükségét; e szükséglet kielégítésére megteremti az első magyar felsőbb leányiskolát, hol a teljesen magyar nemzeti szellemben való nevelést viszi keresztül; úgy azonban, hogy a tudományos képzés teljes harmóniában legyen a kedély és a szív képzésével; családanyákat nevel a vezető osztály számára, tehát a vallásosságot s a háziasságot is beléjük oltja. Ezzel növeli a társadalom szellemi és erkölcsi tartalmát és fajsúlyát s annak különböző elemeit a közös műveltség kapcsával forrasztván egybe, a demokratizmus kifejlődését munkálja.

Munkálja egyébbel is.

Az akkor még szervezetlen társadalomban szervezi a társadalmi munkát, megnyerve annak a nőket, egyelőre csak a Nőképző-Egylet keretében, de már éleszti az egész társadalom szolidaritásának tudatát. Tisztán társadalmi erővel egy oly alkotást hoz benne létre, mely becsületére válnék a hatalmas angol társadalomnak is.* És azt megépíti oly szilárdra, hogy halálával nem omlik össze, meg se inog, sőt fejlődik, virágzik tovább, mert tudott magának munkatársakat nevelni (még pedig, a mi szinte páratlanul áll, saját leányában is) s azokat a saját eszményeiért való lelkesedéssel megtölteni. A Nőképző-Egyletet beintegrálta a magyar kultúra szervezetébe, melynek az egyik legbecsesebb, legéletrevalóbb, fejlődésre legképesebb szerve lett. Ezzel megcáfolta a magyar társadalom tehetetlenségéről szóló előítéletet. A női társadalmat az *önsegély* elvének beoltásával ő nevelte önállóságra. Munkásságának talán ez az eredménye legbecsesebb, mert ebben rejlik a jövő fejlődés biztosítéka. — Mindezzel a magyar női társadalom további munkásságának alapját rakta le, de egy szersmind annak irányt is szabott. A nagy szellemek intuitiójával megsejtette a jövő fejlődés irányát s a jövő feladatait s mikor nálunk arról senki még csak nem is álmodik, ő már kijelöli a nők feladatát a socialpolitika s a közgazdaság terén s az ily irányú női munkásság országos szervezésének szükségét.

III.

Ám Veres Pálné nem a múlté. Az ő nemes, erős szellemére az egész mai magyar társadalomnak szüksége van.

Ez a társadalom ma súlyos válságok idejét éli, súlyos rázkódások zaklatják. A miben része lehet az iparvédelmi actió félbenmaradásának s azzal a fényűzés terjedésének s az elszegényedésnek is.

Aki a magyar társadalom mai állapotát fáját szerető szívvel vizsgálja, nem zárkozhatik el amaz aggasztó tény elől, hogy a tudomány által nagygyá vált múlt század a materializmus szer-

* A 1900-ki párisi világkiállításon a Nőképző-Egyletet *Grand Prix*-vel tüntették ki; egyik francia szemlében pedig maga Camille Say ismertette magasztalólag.

telen kultusa által nálunk is megszülte az erkölcsi hanyatlást, mely egyrészt az általános léhaságban, másrészt a családi élet bomlásában nyilvánulva, immár nemzeti létünket veszélyezteti. Mert egyrészt a nyomában fakadó gazdasági züllés által anyagiilag gyöngíti a nemzetet; másrészt megfosztja, főként a nemzeti-ségekkel, de a körében élő összes idegen elemekkel szemben is attól az erkölcsi felsőségtől, melyben egykor a magyar fajnak bámulatos beolvastató ereje rejtett. Némely társadalmi rétegek pusztulása, másoknak felszínre tódulása következtében az egykor teljesen homogén magyar társadalom nagyon is heterogén lett. Ennek a mi súlyos válságokkal küzdő, forrongó társadalmunknak ma még igen sok olyan eleme van, mely munkaereje, vagyona, tudása révén felszínre vetődött ugyan, de erkölcsében, gondolkozásában átnemesednie s a fajmagyarsághoz áthasonulnia még nem volt ideje. Viszont vannak oly rétegek, melyekben az élet-felfogás emelkedettsége volna meg, de hiányzik a kellő gyakorlati érzék, a munka-megbecsülés, szóval az életnek józan felfogása; a helyett ósdi előítélet a munkával, főként az iparral és kereskedelemmel szemben. De látjuk az erkölcsi bomlás csiráinak romboló hatását, főként a fogékony ifjú nemzedékek erkölcsében. — Az általános pusztulás és erkölcsi hanyatlás láttára pedig a jobb érzésűek közt egyre terjed a csüggedés és a kishitűség: a nemzet legbecesebb javaiért küzdeni hiába valónak tartják.

Mindez aggasztó tünetekkel szemben mily kötelesség háramlik ránk? Vissza kell térnünk Veres Pálné nemes eszményeihez. Az ő példáját kell követnünk. Valamint ő saját kora szükségletét — a nő tudományos kiképzését és erkölcsi felszabadítását — megértette, úgy kell megértenünk nekünk is a magunkét. A mai, erkölcsi hanyatlásnak indult társadalomnak nem az ismeretek terjesztésére van szüksége, mert azzal már vissza is élnek, megteremtven a szellemi proletariátust, hanem a *társadalom erkölcsi nevelésére*.

E végből vissza kell tértenünk a nőt a családhoz; vissza kell tértenünk az egyszerűséghez, a háziassághoz, az erkölcsi tisztasághoz, a nemes kötelességérzethez, szóval a magyar faj erkölcséhez. A Veres Pálné példája erre tanít.

Szép dolog a szoboremelés is, a kegyelet és elismerés műve. De könnyebb emlékező lesni, ha lelke bennünk él és hat tovább.

E heterogén társadalmat ez a szellem, ez az erkölcs fogja átalakítani és összeforrasztani. Nem francia dekadencia kell nekünk, sem német rideg feminizmus, sem Tolsztoj szertelen túlzásai, sem Amerika önző materializmusa: egyensúlyozott lelkű, tiszta erkölcsű, kötelességérző magyar nők legyünk a Veres Pálné szellemében; hű őrei fajunk erkölcsi hagyatékának s ezzel előkészítői a szebb jövőnek.

A Veres Pálné neve: haladás; de nem lefelé, a materializmus és erkölcsi hanyatlás felé, hanem fölfelé, a nemesebb eszmények tisztább régióiba. Kivívni a magyar fajnak a szellemi felsőbbiséget — az ő korában erre volt szükség. Ma ennél sokkal drágább kincs van kockán — a magyar faj erkölcsi felsőbbisége, sőt fenmaradása. Ezt kell visszaszerezni. Erre tanítson ma bennünket a Veres Pálné szelleme!

Azonban nagyobb és konkrétebb nemzeti feladatok is várnak ránk. A beteg társadalom sebei országsszerte fakadoznak: parasztlázadások, elmérgesedett sztrájkok mindenfelé. E sebek bekötözéséből, a baj gyógyításából ki kell vennünk részünket nekünk is. Az országos elszegényedés elé gátat vetni segítenünk kell nekünk is. Ez irányban meg kell tennie a magáét kinek-kinek a saját körében. — Ám ez sem elég.

A társadalmi munkára szervezkedni kell. Veres Pálné megtanított bennünket az egyesülésben rejlő erőre. Most készül a magyar nőegyletek szövetsége s a hazai ipart védő országos egyesület.* Annak föl kell vennie programjába a céltudatos szocialis munkásságot is. Ehhez adjon nekünk erőt a Veres Pálné példája. Ha mi ma feladatunkat úgy teljesítjük, mint egykor ő a magáét, akkor leszünk hű követői szellemének, azzal állítunk neki legméltóbb emléket.

★

Függelékül álljon itt Veres Pálné két nevezetes nyilatkozata.

I. Elnöki megnyitó.

(1867. május 24.)

Mélyen tisztelt értekezlet!

Túlmerésznék tűnik fel kétségkívül, hogy én elvont magányomból, hazánk e fővárosában, melyben polgári állás és értelem tekintetében annyi jelentékeny erő összpontosul, nyilvánosság elé lépek; azon-

* Azóta már mindkettő meg is alakult.

ban sajátságos az ember helyzete, ha valamely eszmét érett megfontolás után jónak, életrevalónak ítél: mintegy végzetszerűleg ragadtatik megvalósításának elősegítéséhez. Mióta az életet ismerni tanultam, fájdalommal nehezült lelkemre a nők szellemi fejlesztésének elhanyagolt állapota; végzetem úgy akarta, hogy felszólaljak. E felszólalással tovább nem készhettem, részint mivel életem napjának alkonyán állok, részint mivel hazánk alkotmányának feltámadásával, a szunnyadott nemzeti erők kifejtésére az időt elérkezettnek hiszem. Ezek adtak nekem bátorságot hazánk hölgyeit jelen értekezletre felkérni, nem támaszkodva erőm és tehetségem gyengeségének érzetében egyébre, mint az ügynek szentségére.

Előadásomtól sokat senki sem várhat, mert én, mint szintén az eddigi hiányos oktatás egyik növendéke, középszerűnél többet előállítani képes nem vagyok (s ezért elnézésért esedezem).

Egyik lángelméjű költőnk mintegy 3 év előtt tudóstársasági székfoglaló beszédet tartott; tárgyaúl a nőt választotta, kiről többi között ilyféleképen nyilatkozék: «A nő a férfira oly benyomást teszen, mint a megdermedt madár, mint az elhagyott gyermek, nekem a nő csak csevegjen, bármit, ez mindegy, kellemé által mulattasson, hisz ha szellememet foglalkoztatni akarom, ott vannak könyveim, ezekhez folyamodom.»

Ezen szavak, mint zsarátnok, égeték lelkemet, szellemünk fejlődésének becsüfethetát számításba sem jó; hogy a férfiakat kellemünk, simpatikus hangunk által mulattassuk, ily lealacsonyító szerepre volnánk kárhoztatva! Fájdalmam közepette gondolkozni kezdtem e nézet igazsága vagy valótansága felett, mert a gyakorlati élet e tételt igazoltnak tünteti elénkbe, minek okát abban a feltevésben látom rejleni, hogy a nő csak férjhezmenetele által juthat érvényre. Fentemlített költőnk pedig jelzi a nő kellemének hatását, azért azon igyekvés a kellemet cifra mez, ügyes tánc, társalgási modor, zene, s több efféle által nevelni.

Nagy mesterünk, Jézus Krisztus tanításáiban vigaszt és valódi rendeltetésünk megfejtését találtam. Ő szellemi kincsünk gyarapítását egyiránt lelkünkre kötötte nemi különbség nélkül; a szellem országát és a halhatatlanságot mindnyájunknak egyforma részben megszerezte.

A nőnek kettős rendeltetése van, t. i. azon helynek betöltése, mit a társadalomban elfoglal és a tökéletesedés, mit nagy mesterünk az emberiségnek közösen tűzött ki. — Az elsőt, vagyis azon helyzetet tekintve, mit a társadalomban elfoglal, ez igen komplikált, mint házi nőé, feleségé, családanyáé és gazdaasszonyé; a másik a szívjószág és józan értelem harmonikus kifejtéséből áll.

Tekintsük meg a leánygyermeknek neveltetésénél követett szokások eljárását, megfelel-e a kettős feladatnak?

A leánygyermek a tudományok elemén túl nem igen szokott oktatást kapni. Ismereteinek magasabb fokra emelésére, tovább fűzésére senki sem serkenti, ellenkezőleg, a tudományt kedvelő leányoknak megróvó megjegyzéseket kell hallaniok. De a felébredt szellemnek táplálék kell, kezd tehát regényeket olvasni, ez igen mulatságos foglalkozás. Nem tagadom, megvan a regény-olvasásnak is némi haszna, de a tapasztalatlan ifjú leány gyakran valódi mérget szí a regényekből, mert képzelőtehetségét és érzését felcsigázzák, mit az élet vajmi ritkán igazol s regényhősnő szerepére vágjik. Ismét más

fiatal hölgyek a társaságban látják, miként irigylük és beszéd tárgyává teszik az izléses öltözéket, mint bámulják a férfiak a szép mezt, naphosszat arra fordítják tehát gondjukat, hogyan legyen öltözékük kitűnőbb a többiénél és a hiú költséges csecebecsére fordítják szellemük erejét. De eltekintve e kinövésektől, férjhez menendő hölgy hol szerezzen magának tudást, miképen kellessék a gazdasszonyság minden ágában és a gyermek első éveiben annak ápolásánál és nevelésénél helyesen eljárni? Azt felelhetik: «Az anyja körében.» Igen, kinek okos anyja van, az tanácsot ad és ezt követik is, de ki árván maradt, vagy tudatlan anyja van, annál az előítéletek tovább fűződnek. Gyakran látunk ifjú anyát, hogyan tapogatózik a legjobb akarat-tal kis gyermekeinek testi és lelki nevelése körül, mert hiszen ezt tudni kell, hely pedig nincsen, hol e felől magának tudást szerezhetett volna.

Az emberiség közös célja a tökéletesedés, ez a jószívűség és józan értelemnek fejlesztéséből áll, a jószívűség egymaga nem elégséges. A tudatlanság gyakran szövetségese a bűnnek, de mindenkor zsibbasztója a hasznos tevékenységnek. Ismeretek vezetnek az igazsághoz, ezek azon fénysugarak, melyek előtt az előítélet ködfoszállyai széthullanak, az értelem világa boldogságot tud varázsolni magányunkba is; gondolatgazdagságot ad magasztos érdekek felett.

Nem a testi erő, az értelem hatalma az, a mi diadalmaskodik; a tudatlan, örök törvények szerint alárendeltetésre van kárhoztatva. És mégis, nézzünk végig széles e hazán, van-e csak egy intézet, hol a nő magasabb ismeretekre törő vágyódását kielégíthetné, vagy a társadalomban elfoglalt helyzetéhez szükségelt ismereteket szerezhetne magának? — Fájdalom, sehol.

Férfitestvéreink, kik a szellem fejlődését és az ismeretek messzehatoló hatalmát rég felismerték, mennyi jeles, nyilvános iskolával, egyetemmel bírnak; ott a tudománynak fényes palotája, hol a tudós a magányában felkutatott igazságot a közjónak átadja; ott a természettudományok társulata és különféle szaktudományok egylete, mind üdvös intézetek szellemi kincsek szerzésére. A nők elemi iskolákon kívül egyetlen egygyel sem bírnak.

A törvényhozást férfi testvéreink gyakorolják; nem vádolom én őket önzéssel, hogy csak fiúgyermekük számára gondoskodtak magasabb ismeretek szerzésére jó tanodákról, leánygyermeküket pedig egészen kifelejtették; mert a társadalomban mai napig uralkodik azon előítélet, hogy a nőnek az alapos műveltség szükséges. Ezen előítéletet legyőzni volna fő feladatunk. A tökéletesedés feltételei a tanulmány és munka; tanulmány és munkálódás képezi művészetnél a művészt, a tudomány országában a tudóst, kézműnél a mestert, csak szorgalmas és odaadó munkálkodással lehet a foglalkozás bármely szakában tökéletességhez jutni. Ha természettől öröklött önfentartás szüksége nem ösztönözné is az embert munkára, mióta az emberiség az ész ama posztulátumát elfogadta, hogy az elébe tűzött örök feladat a haladás, ellenállhatatlanul vonatik ez irányba úgy szellemi, mint anyagi téren.

Ki az ismeretek és tudományok becsét és a közjólétre való befolyását felfogta, bármennyit szerzett e kincsekből, azokkal nemcsak nem elégszik meg, sőt vágya mind tovább ragadja; másrésről, mióta az emberiség a szorosan önfentartásra szükséges anyagi anyagonon

felül rendelkezésre álló értékek befolyását úgy egyesek, mint egész nemzetek ereje, hatalma, szellemi kifejtése és sokoldalú közjólét előmozdítása tekintetében felismerte, ellenállhatlan hajlamot érez az ember az anyagi vagyon szerzésére is.

Azon társadalomnak ereje és hatalma, melyben élünk, az egyes polgárok birtokában levő szellemi és anyagi tőkék összegéből áll. A nő, mint a társadalom hasonfele, a társadalom közös céljának előmozdításához úgy szellemi, mint anyagi munkálódásával hozzájárulni köteles. Jól mondja hazánk egyik bölcse: ne tekintsük az életet mulatságnak, hanem kötelességnek.

Nincs nekem szükségem arra, hogy nőtársaimat ékes és az érzelmek lángját felgerjesztő szavakkal ezen kötelesség teljesítésére buzdítsam, mert hiszen ezen kötelesség teljesítését nyomban követi a jutalom. Ki munkálva akár szellemi, akár anyagi tulajdont szerzett, csak az lehet ura saját sorsának, ez biztosít szellemi tekintetben a gyermeket megillető járszalag és anyagi tekintetben a nyomor ellen; ez egyetlen alapja az ember egyéni függetlenségének és szabadságának, mely az embert s így a nőt is egyenlően megilleti. Ezen irányban hatni és mindenek felett a női alapos művelődésre zsibbasztó társadalmi előítéleteket legyőzni, feladatunknak ez a legfontosabb része. — Az előítéletek ellen egyes erők hiába küzdenek, valamely eszmének helyességét sokaknak kell belátni, és csak sokak egyesülése képes e káros előítéletek megszüntetésére.

És ha ez sikerült, önként következik általános belátása annak, hogy a nők alaposabb tudományos kiképzésére megkívántató tanodák felállítása mellőzhetetlen szükséggé vált. Hogy az ismeretek szerzésében mennél számosabban részesülhessenek, leginkább célravezetőnek hinném egy országos nagy női intézetet alapítani, hol a serdülő leányok az elemi oktatás befejeztével tanulmányaikat tovább fűzhetnék, s a magasabb irány, az æstetika, észtan, gyakorlati chemia, az egészségtan és a női gazdaszat minden ágában stb. oktatást nyernének. Továbbá, hol a vagyontalanabbak ezeken kívül még a kereskedést és könyvvizetést magában foglaló tanulmányokat végezhetnék, s hol jeles nőnevelők képezhetnének. Végre módot kell találni, hogy avatott, ügyes nőorvosok képződhessenek, erre különös szükségünk van, mert kellemetlen, hogy testi fogyatkozásunk orvoslására férfi orvos tanácsához vagyunk kénytelenek folyamodni.

Ekkép a várakozás perceit önképzésünknek szentelvén, célunk legyen egyrészt közhasznú tudományok és ismeretek terjesztése (különös figyelembe véve a női hivatást is), másrészt a női önfentartási pályák szélesbítésének előmozdításán, a netalán előforduló akadályok elhárításán egyesült erővel munkálkodni, s idővel, ha az egyletnek rendelkezésére egy kis összeg állandó, pályadíjakat is tűzhetnénk ki az arra érdemes munkák megjutalmazására. E verseny főleg ifjabb hölgyeinknél a tudományok megkedveltetésére adna ingert.

Az egylet egyszersmind más külföldi, hason irányú egyletekkel összeköttetésbe lépven, az általános műveltséggel és civilizációval sikerdúsabban tarthatna lépést. Ha az általam megpendített eszme életrevaló, a minőnek én azt lelkem meggyőződéséből tartom, társulatunk által e dolog minden oldalú megvitatásával s a sajtónak is célunkra való felhasználásával óriási közvéleménnyé fog fejlődni az, mi jelenben csak egyesek titkos vágyát képezi és annak jövője, ha az ügyet

időig visszük, biztosítva van, mert a közvélemény kíváncsiságait a törvényhozás sem hagyhatja kielégítetlenül.

Midőn az igen tisztelt nőközönségnek előterjesztett eszméim pártolását ajánlanám, a társulati alapszabályok tervét átnézés és megvitatás végett felolvasni szerencsém leendő. Egyszersmind annak nyomán aláírási ívet fogok előterjeszteni.

Fájdalommal kell bevallanunk, hogy a nevelésre nálunk még korántsem nyílik oly s annyi alkalom, a mint óhajtanó volna a női képzettség azon mértékéhez képest, melyet szemünk előtt tartunk.

A női oktatási rendszer alig terjeszkedik túl a tudományok elemein, s leginkább külföldi nyelvek, zene, táncz és társadalmi külső szabályok betanulására szorítkozik. Ebből következik az is, hogy hazánkban csak ritka kivétellel képződnek magasabb műveltségű nevelőnők; ezeket a külföldről kell szereznünk, a mi pedig nőinknek a hazai érzelmek kifejtése tekintetéből nagy hátrányára szolgál.

A női oktatás hasonlít egy épülethez, melynek födele nincs; ez nem ad az élet viszontagságai ellen oltalmat.

Nemeslelkű egyesek és a törvényhozás milliókat áldoztak és áldoznak fiúgyermekünk tökéletesedési eszközeinek föllállítására és fenntartására; tekintsük csak többi között a pesti egyetemet, melynek sok fekvő birtokán és az egyetemi épületen kívül csak készpénz és állampapírokban 2,833.211 forint van, melynek egy évi jövedelme 206.999 forintot tesz, s ezen évi jövedelem mind az egyetemre fordítatik, hogy azonban ez egyetem más európai egyetemek színvonalára emeltessék, a kultuszminiszter az országos pénztárból is a könyvtár felállítására 100.000 forintot, vegytani laboratóriumra 100.000 forintot, ezenkívül évenként 50.000 forintot, tehát az 1869-ik évre 250.000 forintot kér az országgyűlés által megajánlatni. Ezenkívül a budai műegyetemre 60.459 forintot, s több más tanodára 120.911 forintot, mely összegek kétségen kívül meg is fognak szavaztatni.

A nők tökéletesedési eszközeire az egész országban 4000 forintot fordítanak. Ezt a pesti angol kisasszonyok kolostorának adják.

Amennyire dícséretes e gondoskodás fiúgyermekünk tanodáit illetőleg, éppen oly szomorító és leverő, hogy e gondoskodás leánygyermekünkre is ki nem terjesztetik; s így ők a művelődés eszközeit nélkülözni kénytelenek.

Őszintén be kell vallanunk, hogy mi nők sem áldoztunk annyit, mint lehetett és kellett volna — jó női tanodák föllállítására és fenntartására. Napjainkban azonban — hála az égnek! — mindenféle mozgalmak történnek e téren, melyeket ezer örömmel üdvözlünk. Keletkezett több nőegyesület, mely abban fáradozik, hogy az árva leányokat kisebb-nagyobb mértékben részesítse az oktatás jótéteményeiben. Ilyen a Magyar Gazdasszonyok Egyesülete. Hasonló törekvésű egyletek vannak Miskolcon, Egerben s több más vidéken. Legújabb időben a női magasabb és alaposabb kiképzés érdekében keletkezett a Nőképző-Egyesület.

A nőképzés idáig mely álomban szendergő ügye a mi századunknak tartatott fenn, hogy ébredésre hozassék, s valamint minden kezdetnek, úgy ez ügynek is sok nehézséggel és akadállyal kell megküzdnie; mert a sötét századoknak előítéletes véleménye mai napig is él: hogy a nőnek alapos műveltetése szükségtelen. Oh ne higgyünk ez emberi méltóságunk- és boldogságunkra egyaránt káros és téves

állításnak! Nem áldotta-e meg az Isten kegyelme a nőt is szellemi képességekkel bőségesen? De azt is öröktől megrendelte, hogy azok úgy, a mint adattak, ne legyenek elégségesek; ekkép nyert szellemi ajándékokat ki kell művelni, az erőket ki kell fejleszteni, mi által lelki erőben, szívemességben, erkölcsi akaratban, tudásban és mindennemű ismeretekben, mindaz elérhető, mit ember, mint jót erkölcsi értelemben elérni képes.

Csak a sötét elmék fogják e törekvést oda magyarázhatni el, hogy a nők szellemének kiképzésével — a természet által számukra kijelölt ösvényről eltérni kívánnak. Kik ezt állítják, bölcseségöknek ez állítás által a legnagyobb szegénységi bizonyítványát adják, mert az ismeretek gazdagsága és alapos képzettsége nem azon eszközök, melyek az embert a természet által kijelölt ösvényről elterelik. Ki merné tagadni, hogy az alaposan képzett és ismeretekben gazdag nő, akár mint feleség, akár mint anya, akár mint honleány, nem fogná a tudatlannal sokkal helyesebben intézni háztartását, nevelni gyermekeit s teljesíteni polgári kötelességeit?

Én részemről teljesen meg vagyok győződve, hogy a mily mértékben fog a nőnemnél az ismeretek utáni vágy terjedni, ép oly mértékben fordul az el a kisszerű külsőségek és öltözködés után való kapkodástól

Hogy a nőképzés szükségének ügye, mint országos ügy komolyan létezővé tétessék, minden tétovázás nélkül ki kell jelentenünk, hogy hazánk leányainak lelkében élő vágy van a tökéletesedés és ismeretek forrásaihoz juthatni, mert ezek az emberiségnek közös céljai, közös kincsei.

Egyletünk a nőképzést célul tűzte. Hangya-szorgalommal fogunk működni, hogy a kis oáziskában nyitandó értelmi források a hazában mind tovább-tovább elcseregdedze, a virányhelyek szaporodjanak. Ez azonban az ország szükségéhez képest még nem elégséges. Folyamodjunk tehát bizalomteljes kérésünkkel az országgyűléshez, hogy venné oltalmába a «nőnevelés» ügyét és állítana országos költségen egy, a hazai nők tökéletesedésére megkívántató jó női felsőbb tanodát, mely a női oktatásra országszerte mintául szolgálna.

II. Buzdító szózat.

(1867.)

«Mult alkalommal fájdalmasan szólaltam fel, hogy «benső indignációt okozott bennem mindenkor, értelmesnek tartott férfiak által gyakran ejtett azon vélemény nyilvánulása, hogy a *nőnek tudományos műveltsége szükségtelen.*» Ezen a gyakorlati életben is szemlélődni kezdettem. Ez által azon meggyőződésre jöttem, hogy a tudományos képzettség, a szellemi látkört kiterjeszti, gondolatgazdagságot ad s az ésszel bíró embert legméltóbb módon foglalkoztatja. És ha bennük igazság, kötelességérzet, felebarátunk iránti szeretet és tisztelet honol s ehhez még szellemi fejlettség járul, ezen tulajdonok kapcsolata egyeseknek, mint egész nemzeteknek erőt, megnyugvást, méltóságot szerez, tehát önálló boldogságra segít. — Úgy látom tehát, hogy a fentemlített vélemény: előítélet, vagyis inkább szűkkeblűség. Az így vélekedő férfiak beérik azzal, hogy ők maguk élnek világosságban; tapogatódzózzák a szegény nő sötétségben, amint tud.

Hányszor hallja a leány, hogy a tudomány nem neki való, hogy a tudományosan művelt nő nem tetszik a férfiaknak, azonban a felébredt szellemnek táplálék kell, kezd tehát regényeket olvasni, ezen kellemes foglalkozás élvezetét nyújt neki, olykor kötelességét is elmulasztja miatta. Nem tagadom, megvan a regényolvasásnak is némi haszna, de a tapasztalatlan ifjú leány a regényekből sokszor valódi mérget szí, mert képzelő tehetségét és érzését felcsigázzák, lelkében vágyat ébresztenek a hősnő szerepét játszhatni, másnak keblében színtoly heves indulatot költhetni, a választott egyénnek mindene lehetni, hogy az magát érette főbe lőni vagy vízbe fojtani képes legyen — azzal már kevésbbé törődik, hogy ily erős szeretetre méltó is legyen. Ez izgató érzés hiúságának tömjénez és ha sikerült szenvedélyt ébresztetni, vajmi gyakran vágyódik ismét más egyénnel hasonló hősnői szerepre. Jaj a férjnek, gyermekeknek s a házi körnek, melynek ily, regényekkel táplált lény képezi központját, ő minden kötelességéről megfélekedzik s szellemi foglalkozást lel e hitvány hiúságban.

Vannak ismét fiatal leányok, kik a társaságban látják, miként irigylik társnőik a cifra ruhát, mint bámulják a férfiak a szép mezt, nap-hosszat arra fordítják tehát gondjukat, hogyan lehet öltözkűk a többiekénél kitűnőbb és e hiú, költséges csecsebecsére áldozzák idejüket, ez foglalkoztatja szellemüket. A kevésbbé szépek, kiket lepkék nem környeznek, kiken a szép öltözet sem tűnik fel, ha férjhez nem mennek, semminek érzik magukat, állásuk nem lévén, boldogtalanok, elkeserednek, csipkedik fiatalabb és szebb társnőiket, ők pedig viszont kíméletlen élez tárgyai.

Gondoskodnunk kell arról, hogy a lélek méltóbb táplálékot nyerjen.

Nem hiú kérdésre hívom fel önöket, kedves Nőtársaim! ez csak az oktalanság tulajdona, hanem önön boldogságuk s az emberiség boldogságának szélesbítésére. Oh, mert mennyi üdvöt, jót áraszt egy tudományosan művelt, előítéletektől ment nő, gyermeke nevelésében és férje boldogításában és mi kétszeres érdekl fogjuk a természet tüneményeit csodálni, ha a természettan által a földben működő erő örökös változatosságát és munkálkodását, mit többi között a hegy-lánczok oly nagyszerűen tanusítanak, ismerni tanuljuk. Ha egy remek festményt nézünk, abban a szerencsésen keresztülvitt eszmét élvezettel fogjuk felismerni; ha a dráma nemcsak érzékenység és látványosság által fog gyönyörködtetni, de a szépnek törvényeivel megismerkedvén, azok fellelésében és mesteri kifejtésökben kétszeres kielégítést fogunk találni. Bátran állíthatom tehát, hogy a tudományosan művelt nő boldogabb, mert négy fal közötti magányában sem fog unatkozni, mivel ott lesz vele gondolatgazdagsága.

Jelen században a férfiak mindinkább belátni kezdik a szellemi fejlődés szükséges voltát, mindenféle egyesületek keletkeznek a tudományok művelésére, meglesik a természet titkait, hogy azokat hasznukra fordítsák.

Itt az idő, kedves Nőtársaim, hogy ébredjünk mi is, hogy szellemünket fejlesszük a véghétetlenig, hogy át legyünk hatva emberi és egyéni méltóságunktól, hogy törekedjünk mi is a tökéletesedés felé mind szívjóságban, mind a szellemi magasb fejlődésben, nekünk is rendeltetésünk, hogy e magasztos cél felé közeledjünk; s miután

«semmi művészet, semmi társadalmat átható nagy elvek, miként Minerva Jupiter fejéből, készen, fegyveresen elő nem léphetnek,» hanem csak lassan fejlődnek; a tudományokban csak az haladhat, ki sokat tanul, sokat gondolkodik, észlel, hasonlatokat, kísérleteket tesz s művészeti téren is csak az ilyen juthat szép eredményhez.

Valljuk be, hogy a nőnevelés eddig hazánkban sem a kormány által, sem a nemzettől a megérdemelt figyelemben nem részesült, tudományszomjunknak oltására sehol sem nyíltak források; önfáradásunknak, önáldozatunknak kell azokat fakasztani, mert a kor-szellem nem várakozik, az igyekvőt magával viszi, a tespedőt kerekai alatt összezúzza; — ez okból buzgó törekvésre, szorgalomra hívom fel Önöket!

Feladatunk abból áll, hogy a nők iránt még most is uralkodó előítéletet eloszlassuk, magunknak nagyobb méltánylást és becsülést, foglalkozásunknak pedig mind szélesebb kört szerezzünk.

Egyesületi úton leginkább érhetünk célzt és pedig csak ha a kezdeményezés nehéz munkájától vissza nem riadunk, ha erős kitartással, egyesült erővel fogunk e szent célra közreműködni.

És ti férfiak, ne illetődjete meg félelmesen, ha nőtestvéreitek szellemi és tudományos örökségüket erélyesen követelik, csak nyerni fogtok, ha az élet komolyságát felfogni képes, tökélyesbülés után törekvő társnő fog e földi pályán oldalatok mellett haladni.»

GEŐCZE SAROLTA.

PÆDAGOGIA ÉS ENERGETIKA.

Midőn nemrég újból behatóbban foglalkoztam Herbart pædagiájával, arra a gondolatra jutottam, hogy azt a két elemet, mely Herbart pædagogiai célmeghatározásaiban található, egybevessem azzal a két tényezővel, melyre az újabb energetika felfogása szerint minden energiatípus felbontható. E gondolat bizonyos eredményekre vezetett, melyeket mint további elmélkedés kiindulópontjait, nem tartok egészen értékteleneknek.

Az újabb természettudományi elméletben, különösen Ostwald munkáiban járatos olvasó előtt ismeretes, hogy az energia e két tényezője: a *capacitas* (Helm az *extensitas* szót ajánlotta helyette) és az *intensitas*. E tényezők physikai, illetőleg matematikai jellegének fejtegetésébe itt nem bocsátkozhatom. Nem matematikusok számára talán röviden úgy világíthatom meg, hogy a *capacitasfactor* tömeget vagy más sokaságot jelent, az *intensitasfactor* pedig a törekvés mértékét, a hatás fokát fejezi ki. Így például a kinetikai energiánál a *ponderabilis* tömeg a *capacitasfactor*, a sebesség fél négyzete az *intensitasfactor*, a hőenergiánál az entropia a *capacitasfactor*, az abszolút hőmérséklet az *intensitasfactor* stb.

Az energia modern fogalmának kiterjesztése a lelki életre leg-